

Міхно О. Мистецтво методики Зої Шевченко (творча фабула та бібліографічний сюжет до ювілею ученого). *Українська література в загальноосвітній школі*. – 2014. – №1. – С. 8–9.

МИСТЕЦТВО МЕТОДИКИ ЗОЇ ШЕВЧЕНКО **(творча фабула та бібліографічний сюжет до ювілею ученого)**

Структура викладу основного матеріалу статті підпорядкована її основній меті – створити науковий портрет Зої Шевченко – і складається з таких підрозділів: «Неперевершений лектор», «Креативна особистість», «Учений-енциклопедист», «Літературознавець, шеченкознавець», «Мислитель»

Ключові слова: Зоя Шевченко, методика літератури, особистість ученого, науковий портрет.

Zoya Shevchenko's art studying literature (creative plot and bibliographic plot to the jubilee of the scientist)

The main goal of this article is to create a scientific portrait of Z. Shevchenko. This goal is subject to the structure of the presentation of the main material of the article, which consists of the following subsections: «Unsurpassed lecturer», «Creative personality», «Scientist-encyclopedist», «Specialist in literature and in the study of Taras Shevchenko's heritage», «Thinker». The scientific portrait of Z. Shevchenko is supplemented by his own memoirs of the author.

Keywords: Zoya Shevchenko, methodology of literature, personality of a scientist, scientific portrait.

Що може бути простіше і приємніше, ніж у день славного ювілею привітати свого вчителя, наставника, наукового керівника Зою Олександрівну Шевченко? Сказати слова щирої вдячності за щасливі миттєвості, пережиті разом у процесі обдумування, кристалізації, написання та захисту кандидатської дисертації. За мудрі поради, допомогу, терпіння і розуміння. І за палкі суперечки, в результаті яких, як відомо, й народжується істина.

Непросто і водночас надзвичайно відповідально вітати з ювілеєм справжнього вченого, знаного фахівця з методики літератури Зою Олександрівну Шевченко. Адже всі її методичні праці надзвичайно оригінальні і довершені: чітка логіка, глибока аргументація та переконливість робить їх настільки специфічними і загалом, і в деталях, що у читача виникає відчуття захоплення блискучим розумом, влучним словом, знайденим аргументом. Що додати до досконалого?

І, здається, немає нічого складнішого, ніж ексклюзивно привітати з ювілейною датою сучасну, веселу, товариську, неординарну, творчу, талановиту людину Зою Олександрівну Шевченко. Адже як підібрати слова, щоб не оминати жодної грані її такого різнобічного, сказати б, всеосяжного, таланту, помноженого на невичерпну життєву мудрість?

Звернемося за підтримкою до великого знавця людської душі, геніального Л. Толстого, який писав: «Мені здається, що описати людину власне не можна, але можна описати, як вона на мене вплинула». Спробуємо описати, як вплинула наукова творчість Зої Олександрівни на розвиток методики української літератури, крізь призму її непересічної особистості і наукового

таланту, що яскраво виявилися як у її працях, так і у взаєминах з колегами, вчителями, студентами, дисертантами.

Як учений, фахівець із методики української літератури Зоя Шевченко володіє рідкісним поєднанням якостей, які помітно виділяють її в науковому світі. Її навчальні посібники, статті, виступи на науково-практичних конференціях є переконливим продовженням кращих традицій методики української літератури. Немає необхідності згадувати всі наукові праці вченого, та й усі її оригінальні методичні ідеї не перелічити. Ми й не будемо намагатися цього зробити, а зупинимося лише на кількох статтях, за допомогою яких, сподіваємося, нам вдасться зрозуміти життєву позицію Зої Олександрівни в методиці літератури і торкнутися причин творчої удачі цієї неймовірно талановитої людини.

1. Неперевершений лектор. Стаття про шкільну лекцію та її творче поєднання з іншими методами і прийомами викладання літератури (Шевченко З. О. Про ефективність шкільної лекції з літератури // Методика викладання української мови і літератури: республіканський науково-методичний збірник. Вип. 8. – К.: Рад. школа, 1978. – С. 45–55). Стаття «суперметодична». З. Шевченко виступає проти «лекційного штамп», акцентує на важливості психологічного впливу на школярів, дотепного жарту, експресії. Безперечно, стаття базується і на власному лекційному досвіді автора. Відомо, що багато чудових учених виявляються ненайкращими викладачами, оскільки існує незрима грань між глибокими дослідженнями фундаментальних основ об'єкту і невмінням передати результати цих досліджень іншим у доступній для них формі. Можемо запевнити, що ці труднощі Зої Олександрівни невідомі. Багато років вона поєднувала наукову роботу з викладацькою як доцент кафедри методики викладання української мови та літератури НПУ імені М. П. Драгоманова. Її лекції та виступи заворожують будь-яку аудиторію, даючи своїм слухачам можливість побачити широку панораму розвитку української літератури в її цивілізаційному поступі. Дивовижне уміння Зої Олександрівни впливати на слухача і співрозмовника є наочним підтвердженням старовинної мудрості, наведеної нею у згаданій статті: «Живе слово належить наполовину тому, хто говорить, і наполовину тому, хто слухає».

2. Креативна особистість. Перейдемо до статті про учительську професію як одну з найбільш творчих (Шевченко З. О. Учитель – професія творча // Українська мова і література в школі. – 1989. – №8. – С. 33–37), у якій автор говорить про високе покликання вчителя літератури і дає практичні поради щодо підвищення фахової майстерності словесника. У кожному абзаці, кожному слові статті – мудра афористична думка про специфіку учительської професії: «Педагог-майстер – це завжди особистість», «Урок літератури особливо виразно висвічує людську суть учителя», «Довірливий діалог – успіх у викладанні літератури», «Головне на уроці літератури – не підганяти інтелектуальну свідомість і емоційний світ дітей під готові стереотипи» і т.д. Наголошуючи на важливості самооцінки і самопідготовки вчителя, З. Шевченко наприкінці статті звертається до вчителя (та й до всіх нас): «Запитаймо у себе, яку книжку чи журнал прочитали, коли останній раз

відвідали театр, картинну галерею, виставку, чи правильно оцінили побачене й почуте, чи вміємо ми правильно прочитати твір образотворчого мистецтва і грамотного розповіді про нього учням». Неначе сьогодні написано! Сама Зоя Олександрівна має витончений мистецький смак, чудово розуміє різні види мистецтва і майстерно ділиться досвідом цього розуміння у своїх методичних працях.

3. Літературознавець, шевченкознавець. Стаття про вивчення творчості Т. Шевченка в 9-му класі (Шевченко З. О. Вічне, невмируще слово Кобзаря // Українська література в загальноосвітній школі. – 1999. – №1. – С. 37–41). З-поміж багатьох статей Зої Олександрівни про Тараса Шевченка ми зупинилися саме на цій, оскільки вже перші її рядки – це своєрідна квінтесенція авторського розуміння Кобзаря: «Хто хоч раз осягне Україну крізь призму Шевченкового світобачення, той перебуватиме в його духовному полоні до кінця своїх днів». Завдання вчителя літератури автор вбачає у тому, щоб допомогти учням уявити Шевченка таким, яким його бачили сучасники, а також визначити роль, яку він відіграв у розвитку української національної та світової літератури і культури в цілому. Сама стаття є реальною практичною допомогою вчителю у реалізації цього завдання.

Особливістю методичних статей З. Шевченко є діалогічність, автор ніби розмовляє з учителем, пропонуючи власне розуміння художнього твору і процесу його осмислення учнями. Критично аналізуючи літературознавчі праці про Т. Шевченка, вчений-методист пропонує вчителю акцентувати увагу учнів на тому, що книгою життя для Тараса була всім доступна, але не всім однаково зрозуміла українська пісня, радить показувати органічну єдність, взаємовплив і взаємозбагачення талантів Шевченка-поета і Шевченка-художника. Даючи методичні поради до вивчення складної для розуміння учнями поеми «Гайдамаки», автор наголошує на образній уяві, мистецькому таланті Шевченка-романтика: саме тому «твір пройнятий думкою, почуттями, дихає невіддільним натхненням і виблискує іскрами живої, розмаїтої і палкої фантазії».

4. Учений-енциклопедист. Не можна обійти увагою статтю про важливість диференції та індивідуалізації навчання у процесі вивчення літератури (Шевченко З. О. Проблема допрофільної підготовки учнів з української літератури // Українська мова і література в школі. – 2006. – №8. – С. 27–29), яка яскравою ілюструє, що мислення вченого працює абсолютно унікальним чином – будучи на кілька кроків попереду в передбаченні того, що стане найбільш актуальною проблемою в науковому дискурсі. З властивою їй глибиною і детальністю Зоя Олександрівна розглядає питання історії індивідуального підходу до учня, проблеми інтелекту, тестування. Звичайно, ці проблеми осмислюються у зв'язку з вивченням літератури, і тут автор робить принципове зауваження: «У процесі розуміння художнього твору збагачується духовна сфера особистості, яку не можна розглядати лише через інтелектуальну діяльність учня. Духовна сфера життя людини включає її стосунки з іншими, а також спробу усвідомити своє місце і роль у людському світі». Це і є головне завдання вивчення літератури в школі – допомогти учневі знайти себе.

5. Мислитель. Нещодавно опублікована стаття про прагнення Г. Сковороди віднайти людську сутність всередині самої людини (Шевченко З. О. Григорій Сковорода – останній представник українського літературного бароко // Українська література в загальноосвітній школі. – 2013. – №12. – С. 40–42). Ця праця вражає фундаментальним розумінням складної доби бароко: «Світ у культурі бароко безмежний і мінливий, особистість – складна і багатогранна, духовне життя сповнене емоціями, пристрастями, суперечливістю і боротьбою». Говорячи про життєвий шлях Сковороди і окреслюючи еволюційний поступ легендарного філософа, З. Шевченко аргументовано доводить, що він рухався від догм до завжди ризикованого і завжди перспективного пізнання себе, пізнання людини. У статті виключно цікаво розглянуто філософську і поетичну творчість Г. Сковороди, а також вперше в українській методиці літератури висвітлено постать Сковороди-музиканта, наведено його висловлювання про музику і подано у зв'язку з цим відповідний методичний коментар. На наш погляд, стаття З. Шевченко про бароковий мистецький світогляд Григорія Сковороди – це і є те, що називається «еврика», осяянням глибокодумної людини, методиста найвищого рівня, мислителя «по життю».

Ми побіжно оглянули окремі наукові праці Зої Олександрівни Шевченко, написані протягом 1970–2010-х років, тобто впродовж п'яти десятиліть. На основі навіть цього короткого огляду можемо зробити висновок про вражаючі здібності вченого зробити наукову тему цікавою і зрозумілою вчителів-словеснику, бачити все її різноманіття і розробляти, враховуючи нові реалії. Зазвичай у привітаннях з нагоди ювілею говорять про еволюцію творчого методу ювіляра, але тут маємо справу знову ж таки з унікальним випадком: усі без винятку праці Зої Олександрівни, як, власне, і її життєва позиція, позначені масштабністю, сміливістю мислення і вчинків, безмежною ерудицією, залізною логікою, абсолютно точним володінням словом. Справді, багато в чому наукові досягнення Зої Олександрівни пояснюються її особистими якостями: умінням протистояти труднощам і негараздам, яких було чимало на життєвому шляху, високою вимогливістю до самої себе, критичним ставленням до власних праць, творчою захопленістю, неупередженою оцінкою того, що зробили колеги, та здатністю розуміти людей, їхні потреби й проблеми.

Нині Зоя Олександрівна Шевченко – провідний науковий співробітник лабораторії літературної освіти Інституту педагогіки НАПН України. На її робочому столі – завжди свіжі газети і журнали, книги і рукописи. Причому всі праці написані власноруч. І річ тут не у володінні комп'ютером: наукові праці Зої Олександрівни народжуються в результаті тривалих роздумів. Зважається кожне слово, оцінюється кожна фраза. І поступово створюється нова методична праця.

Дорога Зоє Олександрівно! Нехай утіляться в реальність всі Ваші творчі задуми! Спасибі Вам за Ваш життєвий приклад високого інтелекту і глибокої порядності, стійкості і доброти. Спасибі за мистецтво методики, за мистецтво життя!

З глибокою повагою Ваш учень

Олександр Міхно, к. пед. н.,
директор Педагогічного музею НАПН України

Вельмишановна Зоє Олександрівно! Сердечно вітаємо Вас зі славним ювілеєм і щиро зичимо здоров'я, творчого довголіття, подальшої плідної діяльності з притаманними Вам творчою енергією, талантом і життєвим досвідом, молодістю душі і невичерпним оптимізмом!

З повагою співробітники
лабораторії літературної освіти
Інституту педагогіки НАПН України